

Belastingen

Door: Johan van de Bunt

Tegenwoordig hebben de meeste molenaars weinig te maken met belastingen. Dat was in vroegere tijden wel anders. Molenaars hadden met verschillende belastingen of heffingen te maken, zoals windrecht, waterrecht, stuwrecht of belasting op het malen van graan. Ook de leveranciers van graan konden een verplichting krijgen om hun graan te laten malen bij een bepaalde molen, het dwangrecht.

Molens hadden een belangrijke rol in de middeleeuwse economie. Ze waren met name belangrijk voor de productie van levensmiddelen. Het was dan ook logisch dat de bestuurders de controle over de molens in hun gebied wilden hebben. Door verlening van het molenrecht onder voorwaarden, kon worden bepaald wie een molen mocht bouwen of beheeren en wat de rechthebbende wel of niet mocht met een molen.

Windbrief

Om een molen te bouwen en te gebruiken had een molenaar een stuk grond nodig en wind om de molen te laten draaien. Grond en wind waren niet gratis. De molenaar moest een vergunning aanvragen om de wind te mogen gebruiken.

In de middeleeuwen behoorde de wind tot de regalia. Regalia waren rechten die behoorden aan de landsheer. Het recht op de wind hoorde daar ook bij. Meestal besteedde de landsheer die rechten, tegen betaling, over aan een lokale landheer, landvrouw of abdijs. Later werden deze rechten overgenomen door de Staten van Holland.

Als onderdanen een molen wilden bouwen moest daar toestemming voor worden gevraagd. Deze toestemming werd graag verleend, maar wel tegen betaling. Als er toestemming werd gegeven kreeg de molenaar

een windbrief. Zo was er de molenaar Jacob Cornelisz van Zaandam die in 1632 een windbrief aanvraagt. Hij krijgt de windbrief voor het bedrag van zes gulden en tien stuivers.

Windgeld

Het recht op de wind kon ook worden gepacht. Molenaars konden tegen betaling van een jaarlijks bedrag, of door leveringen in natura zoals zakken graan, het zogenaamde windgeld, dit recht pachten.

De heer verpachtte de molens steeds voor een aantal jaren aan een molenaar. Soms was de pachter een nieuwe molenaar, maar het kwam ook voor dat de pacht meerdere generaties van vader op zoon in de zelfde familie bleef.

Molennamen

Als er windrecht werd verleend moest de molen herkenbaar zijn en een naam krijgen. Namen waren vaak streekgebonden. In de Zaanstreek kozen veel molenaars voor de naam van een dier. Door een afbeelding van dit dier op de molen te plaatsen wisten ook analfabeten welke molen bedoeld werd. Denk aan molennamen als Kat, Walvisch, Zwaan of Leeuw.

Belastingheffing op het maalgoed

Het was oorlog met de Spanjaarden. De Staten van Holland hadden veel geld nodig. Zo

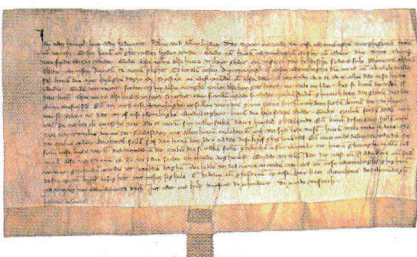
werd er belasting geheven op het malen van graan op een molen. Deze belasting werd in Holland tijdens de tachtigjarige oorlog (1566-1648) ingevoerd en werd pas in 1855 weer afgeschaft.

Banrecht

De molenaar kreeg met de windbrief het recht om wind te vangen. De molenaar kreeg daarmee ook enkele andere rechten, waaronder het banrecht. Hij kon molendwang uitoefenen. De boeren in het gebied rond de molen werden verplicht hun graan op de aangewezen molen te laten malen. Een molenaar die het molenrecht had, mocht controleren of dat echt gebeurde. De molens die gebruik maakten van dit recht werden dwangmolens of wanmolens genoemd. Dankzij het banrecht hadden de uitgever van de windbrief en de molenaar geen concurrentie en hadden ze een zeker inkomen.

Heerlijke rechten

Het recht van de heer om in zijn gebied de boeren te verplichten hun koren te laten malen op één van zijn molens, het banrecht, berustte op een van de heerlijke rechten, die een heer van zijn vorst had gekregen. Een heerlijkheid is het grondgebied waarbinnen een heer zijn gezag uitoefent over de bewoners. De heerlijke rechten waren zijn persoonlijk

Voorbeelden van windbrieven

bezit en konden vererfd, verleend, verkocht en verpand worden.

Uit de oude financiële boeken blijkt dat molens als belastingobject belangrijk was: in 1610 werd een molen aangeslagen voor 63 gulden en 5 stuivers. Dat was een flink bedrag; in 1622 was dit 83 gulden en 4 stuivers. Enkele jaren later werd het bedrag echter verlaagd tot 66 gulden, in 1635 nogmaals (en fors): 41 gulden en 10 stuivers.

Gilden

Korenmolenaars in de steden waren tot het eind van de achttiende eeuw in gilden georganiseerd. Er waren regels om toegelaten te worden tot het gilde. Er waren onder meer afspraken rond de inrichting van de molen, de dienstverlening aan de klant, het maalloon en de tijden waarop het bedrijf mocht worden uitgeoefend. Korenmolenaars mochten bijvoorbeeld niet in meel handelen of brood bakken. Dit betekende dat zij alleen in opdracht tegen een vastgesteld loon maalden. Het was ook verboden om klanten te bevoorraden die meer betaalden. De molenaar moest het graan malen in de volgorde van aankomst: 'Wie het eerst komt, het eerst maalt'. Als het meel slecht gemalen was, kon de molenaar beboet worden en moest hij het meel vergoeden.

Dankzij de gildevoorschriften was er weinig onderlinge concurrentie en concurrentie van buitenstaanders.

Vrije molens

Eind 1700, met de komst van de Franse tijd veranderde er veel. Het werd toegestaan om vrije molens, meestal windmolens, op te richten. In 1814 werd de molendwang in Nederland door koning Willem 1 officieel afgeschaft.

Na het afschaffen van de wind- en dwangrechten verdwenen ook de gilden. Nu kon iedereen in principe een korenmaaldery beginnen. De burger en de boer waren vrij hun graan daar te laten malen waar zij dat wensden.

Om concurrentie te voorkomen, bleef de samenwerking tussen de korenmolenaars in de steden gewoon voortbestaan. De gilderechten werden vervangen door een overeenkomst 'tusschen de eigenaars en bemaalders van de korenmolens te Amsterdam.....met het doel om misbruiken te weren en den onderlingen

naijver te bepalen to eene eerlijke mededinging'.

Maalloon

Het maalloon werd in onderling overleg vastgesteld en bij alle bakkers en andere opdrachtgevers centraal geïnd door een ontvanger. Een belangrijk deel van het maalloon verdween in een centrale kas die regelmatig gelijk over de leden verdeeld werd.

De graanmaalderyen werden beheerst door meerdere organisaties. Er was een sociaal vangnet zoals een weduwen- en begrafenisfonds en onderlinge bijstand bij rampen zoals brand. Molenaars van buiten de stad waren de belangrijkste concurrenten van de stadsmolenaars. De machtige steden slaagden er steeds weer in deze concurrentie effectief uit te schakelen.

Windhandel en aandelen

Wind was in de Lage Landen economisch van groot belang. Nederland stond vol met molens die van alles en nog wat aandreven. Het recht op de windenergie was economisch van groot belang.

Begin 1600 begon de VOC met de uitgifte van verhandelbare aandelen. In de jaren daarna ontstond er een levendige handel in aandelen.

deeze Kooplien heel gezwind,
Handlen Aëties van de Wind.!

O! die handel zegepraald,
daar de Moolen Aëties maald.

Spotprenten van windhandel

De uitgifte van verhandelbare aandelen betekende voor de 17e eeuwers een revolutionaire ontwikkeling. Er werd volop gehandeld en gespeculeerd. In ieder zichzelf respecterende stad werd een maatschappij opgericht die in aandelen ging handelen. Op het hoogtepunt ging er in de Zeven Provinciën meer dan 300 miljoen gulden om in de aandelenhandel. Ter vergelijking: een kilo roggebrood kostte toen drie stuivers.

Ook de molens ontkwamen hier niet aan. Kooplieden konden een aandeel nemen in windmolens.

Molenbiotoop

Tegenwoordig zijn al deze regels, verplichtingen en belastingen afgeschaft. We hebben er wel de molenbiotoop aan overgehouden. Hiermee krijgt de molen in principe het recht op een vrije zone van 400 meter om voldoende wind te kunnen vangen. Handhaving van dit windrecht is soms lastig. De wens tot stadsuitbreiding is vaak reden om deze rechten ondergeschikt te maken aan het algemeen belang.

Waterrecht

Ook de watermolens hadden te maken met belastingen of heffingen. Via molen- en stuwrechten (deze werden ook wel waterrechten genoemd) mocht een watermolen in bedrijf zijn en het water opstuwen. Net als de windrechten stammen de waterrechten uit de feodale tijd. Ook deze rechten behoorden tot de heerlijke rechten. Door de stuwwerking ontstonden er vaak conflicten met de omgeving. Het achterland kreeg te maken met een hoog en laag waterpeil. Dit kon grote gevolgen hebben voor de landbouw en de omgeving. Het waterrecht en de handhaving van de bepalingen over waterpeil was dus erg belangrijk.

In het komende nummer van de Gildebrief worden de waterrechten behandeld.